

P r i n o s i

„NADBISKUP STEPINAC ĆE TRIJUMFIRATI JER LAŽ NE MOŽE POKORITI ISTINU, NITI ĆE NEPRAVDA TRIJUMFIRATI NAD PRAVDOM“: ODNOS MEŠTROVIĆ- STEPINAC PREMA DOKUMENTACIJI IZ ARHIVA IVAN MESTROVIC PAPERS NA SVEUČILIŠTU NOTRE DAME, INDIANA, SAD

Andjelko Mihanović

UDK: 005.935.2 Milardović,A.:343.982.4 Stepinac,A.930.25Arhiv I. Meštrović
Meštrović, I. 329.058.1: Stepinac, A.
Stepinac, A. :316.627
Stepinac, A. :316.627
Meštrović:37.091.2] 378.4 Notre Dame Indiana, SAD, "1955/1962"
Meštrović I.091.01: 272-732.2 Spellmanu 1954.
091.01Stepinac, A.: Meštroviću "1956"
Meštrović 364-787.222: Stepincu, A. 1959. g.
Meštrović, I. 025.85 I. Papers, Hesburg Libraries
Meštrović, I. 343.143: Stepinac, kardinal, A.
Meštrović, I. 656.883.3 272-732.2: Eisenhowera,I State
Departmenta, 347.15/.17

Ministarstvo kulture i medija
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Konzervatorski odjel u Splitu
andjelko.mihanovic@min-kulture.hr

<https://doi.org/10.34075/cs.59.1.6>
Prethodno priopćenje
Rad zaprimljen 9/2023.

Sažetak

Članak donosi neobjavljene i u to vrijeme neke objavljene dokumente o Stepincu iz Meštrovićeve arhiva na Sveučilištu Notre Dame u Indiani, SAD, na kojem je Meštrović predavao od 1955. godine do svoje smrti 1962. godine. Uz ostale, donosi se Meštrovićevo pismo kardinalu Spellmanu iz 1954. godine označeno oznakom „povjerljivo“, pismo Alojzija Stepinca Meštroviću od 3. listopada 1956. godine, Meštrovićeva čestitka Stepincu u povodu njegovu 60. rođendana, prepiska sa č. s. Reginom Mary C. S. J. nakon Meštrovićeve posjeta Stepincu 1959. godine. U članku su dokumenti dijelom transkribirani i prikazani su, tj. obrađeni najvažniji sadržaji. Dokumenti su nastali u razdoblju od 1949. do 1960. godine. Dokumentacija pokazuje da je

Ivan Meštrović iznimno poštovao Stepinca te ga je smatrao nevinim u odnosu na sva nedjela koja su mu se u montiranom sudskom procesu i u javnosti stavljala na teret.

Ključne riječi: *Meštrović, Alojzije, Stepinac, kardinal, Spellman*

UVOD

U ožujku 2021. godine kao kustos dokumentarist u Galeriji Meštrović u Splitu uspostavio sam suradnju s Arhivima Sveučilišta Notre Dame u saveznoj državi Indiana u Sjedinjenim Američkim Državama. Istraživao sam Meštrovićevu dokumentacijsku građu vezanu uz bl. Alojzija kardinala Stepinca koja se čuva u arhivu *Ivan Mestrovic Papers* u Hesburgh Libraries pri Arhivima Sveučilišta. Članak donosi dokumente iz Meštrovićeva arhiva koji se čuvaju u navedenom arhivu. Ovi dokumenti doprinose su razumijevanju Meštrovićeva odnosa sa Stepincem i njegova stava o Stepincu.

Objava izvora: Mapa 1

U mapi Stepinac, Cardinal, 1949-1959, CMST 9/147, koja se nalazi u kutiji CMST 24 čuva se nekoliko različitih dokumenata¹:

- dvije kopije transkripta na engleskom jeziku jednog intervjua s Ivanom Meštrovićem o temi Alojzija Stepinca iz 1953. godine
- pismo kardinalu Francisu Spellmanu iz 1954. godine s rukopisnom zabilješkom „confidential“ na prvoj stranici
- pismo novinaru Dewittu Mackenzieju od 2. prosinca 1952. godine
- dokumenti vezani uz različite proslave takozvanih Dana kardinala Alojzija Stepinca u Sjedinjenim Američkim Državama 1949. godine, 1953. godine i 1958. godine²
- prepiska Ivana Meštrovića s časnom sestrom Reginom Mary C. S. J.³

¹ Cardinal Stepinac, 1949-1959, CMST 9/147, Box: CMST 24. University of Notre Dame Archives.

² Dokumentaciju čini pismo Predsjedavajućem organizacijskog odbora proslave dana kardinala Stepinca od 7. svibnja 1949. godine, kružno pismo od 12. lipnja 1953. potpisano od strane don Oskara Šustera i don Charlesa Kambera, organizatora proslave Dana kardinala Stepinca u Detroitu, proglašenje dana 12. listopada 1958. godine Danom kardinala Alojzija Stepinca od strane Gerharda Mennena Williamsa, guvernera američke savezne države Michigan.

³ Prepisku čini pismo Ivanu Meštroviću od 17. rujna 1959. godine koje je napisala časna sestra Regina Mary, C. S. J., odgovor Ivana Meštrovića sestri Regini Mary

U prvom intervjuu iz 1953. godine Ivan Meštrović govori kako mu je „jako drago čuti da je nadbiskup Stepinac pušten iz zatvora“, ali istodobno ističe „da on nije potpuno slobodan već ograničen na svoje selo“. Stepinac je zapravo bio ograničen samo na jedan mali dio svoje župne kuće i dvorišta u Krašiću. Što se tiče razloga Stepinčeva premještanja u kućni pritvor, Meštrović pronicljivo „misli da je vlada prvenstveno htjela ostvariti dobar utisak na Zapadu, jer riječi ‘pušten iz zatvora’ zvuče kao da je potpuno slobodan, što nije slučaj“. Potom ga je novinar pitao što će se nakon toga dogoditi. Meštrović ne zna „njihove planove, ali pretpostavlja dvije mogućnosti: prvo, nadbiskupu bi moglo biti teško boraviti u selu te bi mogao zatražiti da napusti zemlju, što je dosad opetovano odbijao. Druga mogućnost je da trenutno puštanje predstavlja korak prema njegovoj potpunoj slobodi“. Povijest je pokazala da je Ivan Meštrović bio u krivu jer je s vremenom Stepincu u Krašiću postajalo sve teže i restrikcije su bile sve veće. Potpunom slobodom Meštrović je smatrao „povratak obavljanju dužnosti zagrebačkog nadbiskupa“ te je dalje obrazložio da „ni nadbiskup niti Vatikan neće smatrati stvar riješenom ako se nadbiskup ne vrati na svoje dužnosti“. Meštrović također ističe kako je „u jednom od svojih intervjuua nadbiskup sam rekao da je krajnje vrijeme i da bi bilo na obostranu korist postizanje sporazuma između Crkve i države“. Meštrović također napominje kako je Stepinac „istaknuo da je to stvar koja treba biti riješena između Svete Stolice i jugoslavenske vlade“ na državnoj razini.

Meštrovićev stav o Stepincu do izražaja posebno dolazi u odgovoru na novinarovo pitanje „je li Stepinac surađivao s neprijateljem“, odnosno s ustašama. Ivan Meštrović odgovara čvrsto i nedvosmisleno: „Optužiti Stepinca za suradnju je veća uvreda za njega i njegove prijatelje nego sama osuda. Ja sam bio u Zagrebu u kasnu jesen 1941., prije nego sam i sam zatvoren, i nisam susreo nikoga tko je oštrije od Stepinca osuđivao naciste, fašiste i njihovu marionetu u Hrvatskoj, Pavelića. Nadbiskup mi je pokazao hrpu prijetećih pisama od nacista i Pavelićevih dužnosnika koji prijete da će ga ubiti. Bi li čovjek, koji surađuje s njima, rekao javno ono što je rekao na kraju pokorničke procesije u Zagrebu 31. listopada 1943.: ‘Katolička crkva ne može dopustiti da ijedna rasa ili nacija, zato što je brojnija ili bolje naoružana, može učiniti nasilje manjoj naciji. Ne možemo dopustiti ubijanje nedužnih ljudi zato što je netko ubio vojnika, čak ako je taj vojnik pripadao rasi koja se smatra plemenitijom. Sustav

od 23. rujna 1959. godine. i odgovor sestre Regine Mary Ivanu Meštroviću od 5. listopada 1959. godine.

ubijanja stotina talaca za zločin za koji se ne može naći krivac je nečovječan...“⁴

Nadalje, „u osudi Pavelićevog koncentracijskog logora u Jasenovcu i ubojstava počinjenih ondje“ Meštrović je istaknuo da se „nadbiskup više puta usmeno i pismeno žalio Paveliću. U jednom od svojih protesta napisao je: ‘Ovo je sramotna mrlja i zločin koji u nebo vapi za osvetom, kao što je cijeli logor Jasenovac sramotna mrlja nezavisne Hrvatske države... ubojicama se mora suditi...’ Sjetite se da su te ubojice na koje se nadbiskup referira dužnosnici Pavelićeve vlade i da nadbiskup nije oklijevao nazvati ih pravim imenom. Bi li suradnik pisao na ovaj način?“ Meštrović je izravan i vrlo argumentirano donosi svoj sud o Stepinčevoj nevinosti. Na drugom mjestu tako citira prijeteća pisma koja su ustaše i nacisti slali Stepincu: „Mi znademo, da ste vi naš zakleti neprijatelj, ali vam stavljamo do znanja, ako ustrajete, da vam ne će pomoći rimski crveni pojas, i da ćemo vas na ulici ubiti kao psa...“⁵ Svoje argumente iznesene na ovome mjestu Meštrović ponavlja i u članku pod naslovom „Stepinac – duhovni heroj“ tiskanom u *Hrvatskoj reviji*, a koji piše u South Bendu 18. kolovoza 1956. godine, upravo u povodu desete godišnjice njegove nepravedne osude.⁶ Nadalje, Meštrovićevu uvjerenost u Stepinčevu nevinost potvrđuje i članak kipareva sina Mate Meštrovića objavljen 1983. godine u časopisu *Journal of Croatian Studies*: „Meštrovićevo političko djelovanje uglavnom se sastojalo od intervencija u korist zatočenog nadbiskupa (kasnije kardinala) Alojzija Stepinca. Više je puta odlazio kod kardinala Francisa Spellmana i drugih katoličkih prelata kako bi oni izvršili pritisak na predsjednika Eisenhowera i državnog tajnika Johna Fostera Dullesa da posreduju kod Beograda za Stepinčevo oslobađanje. Čvrsto je vjerovao u Stepinčevu potpunu nevinost za optužbe koje je protiv njega podizao Titov režim.“⁷

⁴ Taoci se odnose na civile.

⁵ Ivan Meštrović, Stepinac – simbol hrvatske neslomljivosti, *Hrvatska revija* (Buenos Aires), X, no. 1 (37), ožujak 1960., 22.

⁶ Ivan Meštrović, Stepinac - duhovni heroj, *Hrvatska revija* 6 (3), 1956., 203-240. O prijateljima Stepincu Meštrović piše i u svojim *Uspomenama na političke ljude i događaje*: Ivan Meštrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993., 324.

⁷ Moj prijevod. Izvor: Matthew Meštrović, Meštrović's American Experience, *Journal of Croatian Studies*, XXIV, 1983, Annual Review of the Croatian Academy of America, Inc. New York, N. Y., Electronic edition by *Studia Croatica*, by permission. <http://www.studiacroatica.org/jcs/24/2411.htm>. (pristup 11. srpnja 2023.)

Važno pitanje Stepinčeva slučaja i ovog intervjua bila su i preobraćenja, na što je Meštović odgovorio da se „nadbiskup čvrsto opirao prisilnim preobraćenjima. Međutim, budući da je kvislinška vlast u Hrvatskoj progonila pravoslavce, preobraćenja su neko vrijeme bila osiguranje od progona (iako ih ni preobraćenje nije uvijek spašavalo). Utjecajni Srbi iz Srbije čak su molili nadbiskupa da olakša preobraćenja kako bi spasili živote. Svi su znali da će ljudi ova svoja preobraćenja iz straha odbaciti nakon rata. Je li Katolička crkva trebala odbiti obraćenja i namjerno izložiti ljude progону ako je postojala šansa da se spase ako se obrate? Obračeni i katolički kler znali su da su obraćenja privremena mjera za samozaštitu. Uspaničeni ljudi koji su se htjeli obratiti bučno su tražili obraćenja. Koji svećenik bi odbio obraćenje čovjeku u strahu od smrti ako ga to obraćenje može spasiti dok opasnost ne prestane? Što bi bio veći grijeh: privremeno obraćenje ili odbijanje obraćenja?“. Meštović vrlo trezveno razlučuje istinu od neistine i donosi Stepinčeve motive koji su bili izrazito humani.

Meštovićevo stajalište i poznavanje Stepinca ojačano je činjenicom da ga je on poznao više desetaka godina.⁸ Također je iznimno važna činjenica da je Meštović spašen od gotovo sigurne smrti u ustaškom zatvoru zaslugama Alojzija Stepinca i Vatikana, uz čiju je pomoć pušten iz zatvora te je potom napustio državu. U navedenom intervjuu kipar je posvjedočio da ga poznaje od 1918. godine, kada ga je upoznao dok je Stepinac „kao austrijski vojnik bio zatvoren u zatvoru-logoru za vojne ratne zarobljenike“. Meštović je istaknuo da se Stepinac „kao Hrvat i rimokatolik dragovoljno pridružio borbi za jugoslavenski savez na strani pravoslavne Srbije. Tek nakon Prvog svjetskog rata odlučio je biti svećenik“.⁹ Također je dodao da

⁸ Duško Kečkemet, *Život Ivana Meštovića 1893.-1962.-2002.*, drugi svezak, Školska knjiga, Zagreb, 2009., 255, 265, 281.

⁹ U svojem pismu Johnu (Ivanu) Prepolecu, objavljenom u *The Croatian Courier* u Detroitu u prosincu 1958. godine Meštović se osvrće upravo na ovo razdoblje Stepinčeva života: „Laž, međutim, ne može pravednog napraviti krivim, ni kleveta uprljati ono, što je čisto. Tu su Stepinčevi neprijatelji izgubili bitku, kao što je mogao svatko predvidjeti, tko je poznao Stepinčev život i karakter. Poznavajući Stepinca još iz Prvog svjetskog rata kao zarobljenika u Italiji, zatim kao dobrovoljca sa Solunskog fronta, gdje se je borio za zajedničku slobodu Hrvata i Srba, što nam je tada bio svima bio zajednički ideal. Poznajem ga iza toga razočarana, jer Hrvati nisu došli do slobode. Što sam s njime u prijateljskim odnosima, kad je postao nadbiskup, pa i dalje do danas. Upoznao sam u njemu idealnog kršćanskog svećenika i uzornog čovjeka s najširim ljudskim i kršćanskim principima pravog Kristovog slugu“, prema: Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata. Knjiga prva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 431.

ga je kasnije „često viđao kad je bio asistent svom prethodniku i kasnije opet kad je postao nadbiskup“. Meštrović je rekao da je Stepinac uživao „velik ugled zbog svoje skromnosti i osjećaja za društvenu pravdu. Želio je da njegovi kanonici žive skromno kao što je on živio te da većinu svojih prihoda koriste u društvene i humanitarne namjene“.

Prije posjeta Hrvatskoj 1959. godine (tada nakon 17 godina života u egzilu) Ivan Meštrović je Stepinca posljednji put vidio „u Rimu, Italiji, 1942. godine te su dugo razgovarali o stanju u Hrvatskoj i zvjerstvima počinjenim od strane nacističkih i fašističkih okupatora i četničkih i ustaških kvislinga“. Tom prilikom Stepinac je Meštroviću rekao da je „njegov brat bio pogubljen od strane nacista jer je pripadao partizanima“. Pri njihovom tadašnjem rastanku istaknuo je Meštrović, Stepinac mu je rekao da „sumnja da će se više vidjeti“, objašnjavajući svoju bojazan strašnom rečenicom: „Očekujem da će me ubiti ili nacisti ili njihovi kvislinzi sada ili komunisti kasnije, ali ne bojim se“. Meštrović je intervju završio dodajući kako „čak i sami komunisti poštuju Stepinca zbog integriteta njegovog karaktera. Njihova isprika za zatvaranje Stepinca“, kako ističe Meštrović, „je da je povijest puna primjera nevinih ljudi koji su osuđivani zbog političkih razloga, što se naziva političkim potrebama. Maršal Tito sam je ustanovio to u jednom svojem intervjuu“. ¹⁰ Meštrovićevo izrazito pozitivno mišljenje o Stepincu jasno je utemeljeno i vidljivo iz navedenog sadržaja pisma.

Drugi dokument iz ove mape jest navedeno povjerljivo pismo Ivana Meštrovića kardinalu Spellmanu iz 1954. godine. ¹¹ Meštrović piše Spellmanu „ne samo kao prijatelj kardinala Stepinca nego i kao prijatelj ove velike zemlje i njene demokracije“. ¹² On piše u situaciji kada „američka vlada pokušava pomoći Titovoj Jugoslaviji da se odupre sovjetskoj agresiji“. Meštrović u samom početku pisma oštro ističe da misli da „Stepinčev slučaj više slabi moć Jugoslavije da se odupre agresiji nego što američka vojska može pomoći Jugoslaviji“. Dalje objašnjava kako je „Tito nestrpljiv doći u Washington te bi mogao pokušati ishoditi pozivnicu za posjet SAD-u naročito

¹⁰ Cardinal Stepinac, 1949-1959, CMST 9/147, Box: CMST 24. University of Notre Dame Archives.

¹¹ Francis Joseph Spellman (1889. – 1967.) bio je američki biskup, nadbiskup New Yorka i kardinal Katoličke crkve, „25 godina bio je najpoznatiji i najutjecajniji vođa katolicizma u Americi“, vidi: „Cardinal Francis Joseph Spellman.“, *Encyclopedia of World Biography, Encyclopedia.com*, <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/cardinal-francis-joseph-spellman> (pristup 23. lipnja 2022.)

¹² Misli se na Sjedinjene Američke Države.

nakon njegovog posjeta i primanja u Londonu“. Meštrovčić predlaže kako bi „ovo mogao biti trenutak da američke vlasti nametnu uvjet za slanje buduće vojne pomoći diktatoru Titu“. „Mislim da bez čvrste odlučnosti ljudi da se bore i najbolja vojna oprema pada u neprijateljske ruke. Tito i njegov komunistički režim nemaju moralnu potporu naroda, naprotiv, narod ih mrzi. Jedan od razloga za ovu odbojnost prema Titovom režimu je Stepinčev slučaj.“ Ovo pismo također govori u prilog Meštrovčićevu snažnu uvjerenju u Stepinčevu nevinost i moralnost.

Sljedeći dokument u mapi jest pismo novinaru *Associated Pressa*, Dewittu Mackenzieju.¹³ „Povodom uzdizanja nadbiskupa Stepinca na čast kardinala mislim da bi bilo dobro reći nešto tim više što se njegov položaj i položaj Crkve u komunističkoj Jugoslaviji nije ni na koji način promijenio.¹⁴ Zato sam mislio da bi bilo pravovremeno ako ja kažem nešto o tome. Ranije ste bili tako dobri te ste izdali razgovor sa mnom vezan uz Stepinčev slučaj. Zato sam bio slobodan poslati Vam izjavu u nadi da ćete biti u mogućnosti izdati ju u formi razgovora ako pristanete. Kad dođem u New York nadam se da ću imati zadovoljstvo vidjeti Vas i razgovarati s Vama.“ Ovo pismo također pokazuje kako se Meštrovčić javno zalagao za pomoć kardinalu Stepincu. Tome u prilog ide i navod Duška Kečkemeta, koji također pokazuje koliko se Meštrovčić javno trudio pomoći Stepincu i proširiti istinu o njegovoj nevinosti: „Meštrovčić je posredovao kod mnogih istaknutih ličnosti zalažući se za oslobađanje Stepinca. Tako je [sa Stjepanom] Lackovićem – kako piše [Bogdanu] Radici 1949. – poslao brzojave toga sadržaja Papi, predsjedniku Trumanu i Ujedinjenim narodima. Kasnije je posredovao i kod predsjednika Eisenhowera i u State Departmentu tražeći da oni utječu na Beograd, što su oni i učinili.“¹⁵

Sljedeći dokument jest pismo predsjedavajućem proslave takozvanog „Stepinčeva dana“ od 7. svibnja 1949. godine poslano na adresu don Stjepana Lackovića u Lackawanni pokraj Buffala, u državi New York. Meštrovčić se ispričava što neće biti u mogućnosti

¹³ Prema *New York Timesu* Dewitt Mackenzie bio je „jedan od rijetkih dopisnika s bojišta iz Prvog svjetskog rata i dugi niz godina analitičar stranih vijesti *Associated Pressa*“, vidi: „Dewitt Mackenzie Dies at 78; Ex-Associated Press Analyst; Writer of Column That Was Seen in 800 Papers Served News Agency 41 Years“, *The New York Times*, 17. kolovoza 1962., <https://www.nytimes.com/1962/08/17/archives/dewitt-mackenzie-dies-at-78-ex-associated-press-analyst-writer-of.html>. (pristup 23. lipnja 2022.)

¹⁴ Meštrovčić želi istaknuti da se položaj nije promijenio nabolje.

¹⁵ Duško Kečkemet, *Život Ivana Meštrovčića 1883. – 1962. – 2002.*, drugi svezak, Školska knjiga, Zagreb, 2009., 419.

Slika 1. Ivan Meštrović, Susret Stepinca s Kristom, South Bend, Indiana, SAD, 1960., mramor. Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i svetih Stjepana i Ladislava, Zagreb. Autorica fotografije: Barbara Šarić. Fototeka Atelijera Meštrović, Zagreb, FGM- 6765 © MIM

sudjelovati u obilježavanju Stepinčeva dana, ali poručuje organizatorima da „mogu biti uvjereni da je duhom s njima u prosvjedu protiv nepravdnog suđenja i pritvaranja velikog nadbiskupa“. Dodaje kako im se „pridružuje izražavajući svoje najdublje poštovanje i divljenje predanosti i hrabrosti nadbiskupa Stepinca za njegov hrvatski narod, koji se također žrtvuje za svoje kršćansko uvjerenje i uvjerenja svog naroda“. Meštrović zaključuje smatrajući da će „nadbiskup Stepinac trijumfirati jer laž ne može pokoriti istinu, niti će nepravda trijumfirati nad pravdom, ili materijalno nad duhom“.

U skupinu dokumenata u mapi koji se odnose na obilježavanje Dana kardinala Stepinca ubraja se i proglas toga dana 12. listopada 1958. godine u američkoj saveznoj državi Michigan od strane tadašnjega michiganskog guvernera Gerharda Mennena Williamsa, istaknutog američkog političara.¹⁶ U proglasu guverner Mennen Williams bez zadržke brani Stepinca „kao inspirativan simbol otpora tiraniji i sjajan primjer onih koji se bore za zadržati ili postići slobodu“. Piše da je „potpuno prikladno da ovaj veliki duhovni vođa bude proslavljen od strane slobodnih ljudi Amerike kao čovjek koji je cijeli život posvetio obrani slobode i otporu tiraniji i ugnjetavanju“,

¹⁶ Kratka politička biografija Gerharda Mennena Williamsa dostupna je na web stranici američkog udruženja guvernera *National Governors Association*, vidi: Gerhard Mennen Williams - National Governors Association, <https://www.nga.org/governor/gerhard-mennen-williams/> (pristup 23. lipnja 2022.)

zbog čega poziva „sve ljude, bez obzira na rasu, vjeru ili nacionalno porijeklo, da odaju počast velikom glasnogovorniku slobode i težnji svih potlačenih naroda, čovjeku koji je svim slobodnim narodima svijeta dao plemenit primjer osobnog integriteta i hrabrosti“. Kako u svojoj knjizi o Stepincu navodi Vinko Nikolić, govor na ovoj proslavi održao je „sam Harry Truman, bivši predsjednik SAD-a“.¹⁷

Na sličan način Stepinca hvali i sljedeći dokument, od 29. lipnja 1953. godine, koji potpisuju don Oskar Šuster i don Charles Kamber. Pišu o borbi protiv komunizma i navode Stepinca kao „jednog od najvećih, ako ne i doslovno najvećeg heroja ovog vremena, koji je slavno branio prava Katoličke crkve i ljudske savjesti od jugoslavenskih komunista i diktatora Tita [...] i o kojem je Papa, nedavno kad ga je uzvisio na čast kardinalata, govorio tako sjajnim izrazima kakvi su se rijetko koristili u povijesti Crkve“. Stoga šalju preliminarnu pozivnicu za „Cardinal Stepinac Day“, koji namjeravaju održati u listopadu iste godine u Detroitu kao jedan „prvenstveno katolički dan, ali istovremeno i dan u kojem svi mogu sudjelovati, razumijevajući da Stepinac predstavlja univerzalnu borbu za zajedničke ideale Amerike i čovječanstva“.

Nadalje, tri dokumenta u mapi predstavljaju prepisku između časne sestre Regine Mary C. S. J. iz samostana svete Katarine u Norwoodu u Massachusettsu i Ivana Meštrovića. Sestra Regina Mary je najprije 17. rujna 1959. godine pisala Meštroviću u povodu njegova nedavnog posjeta Stepincu u Hrvatskoj. Razlog pisanja kako navodi je knjiga za tinejdžere koju piše o „modernim vođama protiv komunizma“ u koju je htjela uključiti i Stepinca. Autorica navodi da „većina poznatih informacija o kardinalu završava s godinom 1956. i s obzirom na [Meštrovićev] nedavni susret sa Stepincem raspituje se za njegovo stanje, zdravlje, reakciju na trenutne razvoje i trenutnu situaciju u Jugoslaviji“.¹⁸ Također pita za opis kardinala Stepinca „kao čovjeka, kako ga Meštrović poznaje“. Meštrović joj odgovara nakon samo nekoliko dana, 23. rujna 1959. godine, i piše da je „bio vrlo sretan vidjeti svojeg starog prijatelja kardinala Stepinca nakon mnogo godina. On je također bio vrlo sretan vidjeti njega, nasamo, bez svjedoka, budući da mu nije dopušteno primati posjetitelje izvana. Imali smo vrlo dug i prijateljski razgovor o njegovoj situaciji kao i o situaciji crkve i ljudi u Hrvatskoj“, piše Meštrović. Dodaje da Stepinac „fizički izgleda prilično dobro, ali liječnici su [Meštroviću] rekli da se s ovom vrstom bolesti nikad ne zna kad

¹⁷ Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata, Knjiga druga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 272

¹⁸ Misli se na društvenu i političku situaciju.

može doći do katastrofe. Duhovno je na istoj visini kao što je bio i prije, spreman izdržati svaku žrtvu za Crkvu i hrvatski narod. Relativno dobrog je raspoloženja, svjestan svoje misije zaboravljajući svoje fizičko stanje. Rekao je [Meštroviću] da nikad nije bio fizički mučen“. Ova korespondencija završava odgovorom časne sestre Regine Mary Ivanu Meštroviću od 5. listopada 1959. godine u kojem mu zahvaljuje na pomoći i blagoslivlja njega i Hrvate u Hrvatskoj.¹⁹

Objava izvora: Mapa 2

U drugoj mapi, pod naslovom „Stepinac, Cardinal Alojzije“, označenom signaturom CMST 5/97, koja se čuva u kutiji pod signaturom CMST 13, nalaze se dokumenti vezani uz Alojzija Stepinca iz razdoblja od 1951. do 1960. godine.²⁰ Mapa započinje dvjema kopijama fotografije iz 1959. godine na kojoj su prikazani Alojzije Stepinac i tadašnji kraški župnik kako sjede na stolicama, a iza njih stoji pet časnih sestara. Nakon fotografija stoji list s, kako se čini, potpisom fotografije: „S. Honorati u studenom 1959. g.“ Potom slijedi kratko pismo (samo jedna rečenica) stanovitog Norrisa Pextona, šefa newyorškog ureda *The Associated Press*, poslano 17. travnja 1951. godine. U pismu Pexton samo navodi da mu šalje kopiju priče koju je o razgovoru s nadbiskupom Stepincem objavio *Associated Press*, a koju je Meštrović tražio od njihovog zaposlenika Allana Jacksa. U mapi se nalazi i priloženi članak autora Alexa H. Singletona objavljen 6. travnja iste godine, u kojem stoji da je razgovor sa Stepincem vođen u Stepinčevoj zatvorskoj ćeliji u zatvoru u Lepoglavi tog istog tjedna i trajao je oko jedan sat. Kako navodi autor, „nadbiskup Stepinac se upravo bio vratio od svojih večernjih molitava u malenoj sobici pored svoje ćelije koja je funkcionirala kao njegova osobna kapelica. Ranije isto popodne, ondje ga je posjetila njegova sestra“. Kako stoji u samom uvodniku članka, tada je Stepinac bio u zatvoru oko četiri i pol godine. Dijelovi skeniranog papira na kojem je članak tiskan poderani su tako da određeni dijelovi originalnog članka nedostaju u mapi. Prema članku, Stepinac je „čvrstim tonovima naglasio da ne može biti kompromisa oko jedne osnovne stvari – jasne podjele između autoriteta Crkve u duhovnim stvarima i državne kontrole prolaznih stvari.²¹ Katolička crkva ne može biti rob nijedne države“. Autor navodi da se „razgovor uglav-

¹⁹ Cardinal Stepinac, 1949-1959, CMST 9/147, Box: CMST 24. University of Notre Dame Archives.

²⁰ Alojzije Cardinal Stepinac, 1951-1960, CMST 5/97, Box: CMST 13. University of Notre Dame Archives.

²¹ Misli se na profane, sekularne stvari i pitanja.

nom bavio odnosima između Crkve i države s manjim spomenom napete situacije vezano uz Informbiro, zapadne demokracije i nezavisni položaj Jugoslavije. Međutim, uprava zatvora, među njima zapovjednik institucije, naveo je da mu je Stepinac u privatnim razgovorima rekao kako bi se rimokatolici u zemlji trebali boriti rame uz rame sa Srpskom pravoslavnom crkvom u slučaju da rat opet dođe u Jugoslaviju.

„Na početku samog razgovora“, piše Singleton, „Stepinca je obavijestio da će svi njegovi odgovori biti snimljeni i objavljeni bez cenzure.“ Isto tako mu je navodno napomenuo „da nijedno pitanje nisu potaknule ni vlada ni Crkva, nakon čega je Stepinac pristao odgovoriti na pitanja“. Ovo treba uzeti s velikom rezervom jer se u *Dnevniku* krašičkog župnika Josipa Vranekovića, koji je svakodnevno bilježio što se s kardinalom događalo nakon njegovog pritvaranja u župnom dvoru u Krašiću, spominje intervju koji je Stepinac dao jednom novinaru *Associated Pressa*, u kojem su, kako navodi, „pitanja bila tako postavljena, da je bilo očito da vlada želi još jednom čuti [Stepinčeve] zahtjeve“.²² Važno je napomenuti također da je Stepinac u razgovoru koji je pohranjen u Meštrovićevu arhivu odgovarao na hrvatskom jeziku, a odgovore je prema prijepisu članka iz Meštrovićeva arhiva „izravno prevodio novinaru zaposlenik *The Associated Press-a* srpske nacionalnosti“.

Najprije su se pitanja ticala Stepinčeva „fizičkog stanja, postupanja s njim od strane uprave zatvora te kako provodi dane živeći sam s malo kontakata s vanjskim svijetom u jednom jednostavnom, gotovo monaškom načinu“. Većina odgovora na ovu skupinu pitanja je nedostupna jer je pokidan papir s transkriptom intervjua koji je bio skeniran te ovaj dio odgovora nedostaje. U sačuvanom dijelu odgovora novinar prenosi da je „Stepinac rekao da je zatvorska hrana ‘dobra’, da Stepinac generalno nema²³ pritužbi na tretman od strane zatvorske uprave, da prima knjige izvana iako one moraju proći zatvorsku cenzuru. Rekao je da prima sve jugoslavenske novine koje čitaju i drugi svećenici, ‘ali nije puno zainteresiran za njih. Volio bi[h] po mogućnosti dobiti strane katoličke novine’. Za fizičku vježbu čisti svoju sobu i svakodnevno šeta unutar zatvorskih zidina. ‘Mogu čitati svoju misu,’ rekao je. ‘Imam mogućnost pričesti i

²² Juraj Batelja, Uvodno slovo, u: Josip Vraneković, *Dnevnik: Život u Krašiću zaslužjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Knjiga I., Svesci 1. i 2. (prvi dio), 4. XII. 1951. – 3. XII. 1953.*, priredio Juraj Batelja, Zagreb, 2006., X.

²³ Čini se da je došlo do omaške pri transkripciji razgovora i da dio riječi nije natipkan: „He reported the prison food he receives is ‘good,’ that he has n complaint generally about the treatment he receives from prison authorities....“

ispovijedi. Svećenici u zatvoru su od pomoći. Ali volio bih da katolici u zatvoru imaju mogućnost primanja posljednjih sakramenata Crkve“. Stepinac je također rekao da „tri godine ne prima posjete predstavnika crkve van zatvora. Papin nuncij ga je posjetio dvaput 1946. godine. Iste godine vidio je tri biskupa“.

Kako stoji u samom transkriptu, „potom su se pitanja okrenula duhovnim stvarima i njegovom mišljenju o trenutnim odnosima između Crkve i države: Otkad ste ušli ovdje,²⁴ mnogo se promjena dogodilo u svjetskim zbivanjima. Jugoslavija nije više u prijateljskim odnosima sa Sovjetskim Savezom. Njena vanjska politika zasniva se uglavnom na suradnji sa Zapadom u kontekstu 'jednakih prava.' Kao visoki član katoličkog klera i kao jugoslavenski državljanin, mislite li da bi revizija Vašeg slučaja od strane Vatikana i Titove vlade bila u interesu Crkve, države i stvaranju dobre volje među katolicima ovdje i u inozemstvu?“. Stepinčev odgovor je jasan: „To je u interesu i Crkve i države, kao što sam rekao tijekom mojeg suđenja. To je srž cijelog pitanja. Katolička crkva ne može biti porobljena od strane nijedne države. Crkva ima duhovne funkcije, država ima materijalne funkcije. Sukob je nenormalno stanje stvari. Nema mogućnosti podčinjenja Katoličke crkve. To je samo iluzija i, prije ili kasnije, može imati samo krivi ishod. Postoji li kompromis koji biste mogli predložiti u Vašem slučaju koji bi mogao biti prihvatljiv i Crkvi i državi?“, pitao ga je novinar. Stepinac je odgovorio negativno: „Osobno ne. To je na Svetoj Stolici. Najvažnije točke bile su podcrtane u pastoralnom pismu koje sam objavio prije uhićenja.“

„Potom je nadbiskup bez pripreme naveo pet točaka na kojima je rekao da bi Katolička crkva inzistirala i trebala bi inzistirati:

1. Pravo katoličkih roditelja da odgajaju svoju djecu u svojoj vjeri.
2. Katolička crkva neće nikad prihvatiti obvezu civilne ženidbe.
3. Prihvatit će civilne obrede pod uvjetom da država omogući sklapanje crkvene ženidbe.
4. Sloboda katoličkog tiska.
5. Sloboda za djelovanje Crkve. Primjer takvog humanitarnog djelovanja je šezdeset milijuna dolara pomoći Jugoslaviji od strane Sjedinjenih država za sprječavanje smrti od gladovanja zbog prošlogodišnje suše.

Potom je dodao: 'Ali cijeli problem bi trebalo proučiti. To ovisi o Svetoj Stolici. Posljednjih 30 godina, pitanje Katoličke crkve nije riješeno na zadovoljavajući način.'“

²⁴ Misli se na zatvor.

Nadbiskup Stepinac završio je razgovor odlučno: „Ljudsko dostojanstvo i ljudske slobode trebale bi se sačuvati.“

Sljedeće u mapi je pismo nadbiskupa Stepinca Ivanu Meštroviću od 3. listopada 1956. godine, pisano u Krašiću. Prevela ga je na engleski Marica Meštrović²⁵. Pismo je u mapi sačuvano natipkano na pisačkoj mašini u svojem engleskom prijevodu. Ovdje se donosi prijevod pisma na hrvatski:

„Moja velika utjeha je, da štovanje Svete Djevice, koje je oduvijek bilo duboko ukorijenjeno u naš narod, raste cijelo vrijeme dok se komunistički pritisak povećava. U župi u kojoj živim mislim da nema kuće u kojoj ljudi ne mole krunicu. Borba na život i smrt se nastavlja, i ne može biti povlačenja ako ne želimo zaniijekati Boga. I krvavi komunizam zna da će biti potpuno iskorijenjen i uništen od strane ljudi kad se ukaže prva prilika. Nema moći na zemlji koja bi mogla rehabilitirati komunizam u očima ljudi. Komunizam je omražen zbog svog krvavog nasilja, pljačkanja, laži, varanja, nečovječnosti, koji su bez premca u ljudskoj povijesti. To je živa vidljiva slika pakla. Često sam govorio: da pakao kroz čitavu povijest nije bio ništa drugo nego ovo kroz što mi prolazimo, bio bi užasan i nepodnošljiv. Ali na Zapadu još ima ljudi koji se igraju s vatrom i u svojoj naivnosti misle da je moguće koegzistirati s krvavim komunizmom. Ne znaju da je to prava slika pakla, pravi 'mendacium incarnatum'. Nemoguće je izbrojati zločine i nasilja komunizma. Neću govoriti o onima koji su ubijeni, njih su legije. Svakodnevni život građana je beskrajni martirij. Dat ću vam primjer. Prošli tjedan u susjednoj župi učitelj i učiteljica su nemilosrdno istukli dječaka šakama jer je išao na vjeronauk u crkvu. Mali dječak je ponovo išao na vjeronauk i ništa nije rekao župniku o batinama. Ali druga djeca su rekla župniku što se dogodilo.“

U pismu je vidljiv položaj hrvatskog naroda pod vladavinom komunističkog režima. Slično zlostavljanje djece Stepinac je opisao u svojem pismu Meštroviću od 23. svibnja iste godine, koje u svojoj knjizi o Stepincu donosi Vinko Nikolić: „već na djecu u pučkoj školi silan pritisak, da se ne usude ići na vjeronauk u crkvu. Lani je bio slučaj u jednoj župi, da su djeca urinirala od boli, kako ih je izbila šumska učiteljica radi polaska vjeronauka. (Da ovu istinu netko iznese ovdje u javnost, ne bi mu manjkalo par godina robije <<radi klevete narodne vlasti>>). Ali to je samo sitni isječak *iz mora jada i nevolja*“.²⁶ Važno je napomenuti da je nekoliko drugih pisama koje je

²⁵ Marica Meštrović svojedobno je sređivala Meštrovićev arhiv na Sveučilištu Notre Dame u South Bendu, Indiana, SAD.

²⁶ Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata, Knjiga prva, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 438-439.*

Slika 2. Ivan Meštrović, Kardinal Stepinac, 1947. (1965.), bronca. Hrvatska katolička zajednica sv. Nikole Tavelića Clifton Hill, Melbourne, Australija. Autor fotografije: Suzana Fantov.

Alojzije Stepinac slao Meštroviću u svojoj knjizi objavio Vinko Nikolić. Prema navodu autora ustupio mu ih je kiparev sin Mate Meštrović. „Prva četiri su iz Zagreba, za vrijeme samoga [Drugog svjetskog] rata, ostala su iz zatočeništva u Krašiću“, kako navodi Nikolić.²⁷

U ovoj mapu u Meštrovićevu arhivu potom slijedi Meštrovićevo pismo Stepincu od 20. svibnja 1958. godine, to je Meštrovićeva rođendanska čestitka.²⁸ Meštrović ga oslovljava sa „Vaša Uzoritosti dragi Preuzvišeni“ te se „pridružuje bezbrojnim drugima u Domovini i po svijetu koji [mu] žele zdravlje i milost Božju o 60[-o] godišnjici. Neka vas Svemogući poživi u jednakoj snazi duha i u jednakoj vjeri, koja će pobijediti“, želi mu Meštrović. Znakovito je što kipar potpisuje čestitku snažnim riječima: „Vaš jednako odani“ te mu prenosi „pozdrave i najbolje želje“ Stepinčeva „poštovaoca nadbiskupa Hurleya iz Floride“. Radi se o nadbiskupu Josephu P. Hurleyju (1904. - 1967.), istaknutom američkom biskupu i crkvenom diplomatu koji je nakon Drugoga svjetskog rata služio kao nuncij u Jugoslaviji. Hurley je kao nuncij u Jugoslaviji pratio montirano suđenje Stepincu te je bio jedini u sudnici koji bi ustao kad bi Stepinac ulazio.²⁹

²⁷ Isto, 433-441.

²⁸ Stepinac je također Meštroviću čestitao rođendane. Sačuvana je njegova čestitka kiparevog sedamdesetog rođendana iz 1953. godine, objavljena u Nikolićevoj knjizi: *Isto*, 435

²⁹ Vidi prikaz Hurleyjeva života i djelovanja: Thomas Wenski, Archbishop Hurley: prophetic vision, pragmatic organizational skills, *ADOM :: Archbishop Hurley*:

Nakon toga sačuvano je pismo sućuti od 11. veljače 1960. koje je Ivan Meštrović odmah po Stepinčevoj smrti uputio župniku župe u Krašiću tim povodom: „Duboko dirnut žalosnom vijesti, da je naš ljubljani i duboko poštovani kardinal Alojzije Stepinac, Nadbiskup slavne Zagrebačke Nadbiskupije preminuo, ja vama kao njegovom odanom čuvaru šaljem svoje saučešće u vašoj žalosti, koja je velika, kao i ona cijelog Hrvatskog Naroda“, piše Meštrović. „Uvjeren sam, da je Veliki izmučeni Pokojnik zaklopio svoje oči hvaleć Gospodinu, što ga je odlikovao, da do zadnjeg časa ostane vjeran Njemu i svome Hrvatskom Narodu, u kome će mu ostati vječna uspomena, a njegova Hrvatska će čuvati njegov grob, kao počivalište svog najvećeg sina u ljubavi i trajnoj vjernosti“, završava Meštrović. Riječi napisane u povodu kardinalove smrti također svjedoče o Meštrovićevom stavu prema Stepincu.

Sljedeći dokument je kružno pismo od 23. rujna 1960. godine koje potpisuje velečasni Stjepan (Stephen) F. Lacković, „ranije Kardinalov tajnik“, kako stoji u zaglavlju pisma. Radi se o pismu koje nije naslovljeno izravno na Ivana Meštrovića. Lacković u pismu najavljuje osnivanje Centra kardinala Stepinca („Cardinal Stepinac Center“) i moli donacije od primatelja pisma kako bi mogao pomagati „izbjeglicama od komunističkih progona i onima koji još pate i bore se iza željezne zavjese“. Važni su i citati koje na lijevoj margini pisma donosi Lacković. Najprije Stepinčeva izjava prije suđenja 1946. godine u kojoj iskazuje vjernost Kristu bez obzira na ishod suđenja, potom citat s gotovo istom porukom i uputom vjernicima u Hrvatskoj iz njegove duhovne oporuke, nakon čega slijede citati pape Pia XII., pape Ivana XXIII., kardinala Cushinga te posvetna plaketa s ulaza u srednju školu u New Yorku koja nosi ime Alojzija Stepinca. Papa Pio XII. nazvao je Stepinca „pastirom koji je primjer apostolske revnosti i kršćanske moralne čvrstine“. Nadalje, u svojem govoru o Stepincu nakon njegove smrti papa Ivan XXIII. rekao je da su Stepinca „njegove produžene patnje tijekom petnaestogodišnjeg egzila iz njegove Zagrebačke nadbiskupije u domovini, kao i njegovo mirno dostojanstvo i pouzdanje tijekom neprekidne patnje, postavili na sveopće divljenje i štovanje“. Papa Ivan XXIII. također se „nada da će kardinal Stepinac, u milosti Gospodnjoj, pružiti svoju zaštitu... na cijelu Crkvu“. Kardinal Cushing, kako stoji, u pismu velečasnog Lackoviću, piše da bi „bilo divno ako bi[smo] mogli pokrenuti kauzu za kanonizaciju kardinala Stepinca. Ne znam ništa što bi

prophetic vision, pragmatic organizational skills (miamiarch.org), 30. listopada 2017. https://www.miamiarch.org/CatholicDiocese.php?op=Article_3910-acre-hurley39-the-visionary-builder-of-florida39s-church (pristup 27. lipnja 2022.).

bilo veći podstrek, inspiracija i ohrabrenje biskupima, svećenicima, redovnicima i laicima iza Željezne zavjese komunizma“. Richard James kardinal Cushing bio je istaknuti i živopisni američki svećenik i biskup. Služio je 26 godina kao biskup Bostona, „druge najveće katoličke dijeceze u zemlji.“³⁰

Nakon ovoga slijedi nedatirano pismo koje potpisuje Stephen M. Ludinich. Iako je nedatirano, iz teksta je jasno da nastaje u razdoblju nakon Stepinčeve smrti. Piše Meštroviću da se ne poznaju, ali da je i on bio zatvoren u Zagrebu, očito od strane komunista jer mu je ujak Alojzije Stepinac. Piše da je u Ameriku došao 1951. godine i da radi kao *chef* kuhar. Piše da je izgubljen jer u dijelu Amerike u kojem se nalazi nema Hrvata i htio bi doći živjeti i raditi blizu Meštrovića te traži pomoć.

Nadalje su sačuvana dva nepotpisana natipkana teksta u povodu Stepinčeve smrti. Prvi je izjava sućuti za medije koja je prema Nikoliću objavljena u listu *Naša nada* 17. veljače 1960. godine i pretipkana u Nikolićevoj drugoj knjizi o Stepincu. Drugu je prema Nikoliću slao zagrebačkom nadbiskupu Franji Šeperu i krašičkom župniku Josipu Vranekoviću. U njima autor hvali Stepinca i pridružuje se boli hrvatskog naroda zbog Stepinčeve smrti.³¹

Slijedi tekst naslovljen „Godina i spomenik kardinala Stepinca“, u kojem stoji da se „12. rujna ove godine navršava deset godina, kako je Uzoriti Kardinal Spellman na najsvčaniji način posvetio jednu od najljepših katoličkih srednjih škola u Americi i prozvao je imenom Uzoritoga Alojzija Kardinala Stepinca³² [...]. Nakon posvete primijetio je Kardinal Spellman, da takav spomenik za svoga života valjda još nitko nije dobio. Kod same pak posvete izjavio je isti Kardinal da, ‘Nadbiskup Stepinac predstavlja Apostole Petra i Pavla kao i sve Apostole i Mučenike, koji su kroz stoljeća kršćanstva za istinu i pravdu, za ljubav prema Bogu i spas svoje braće trpjeli izdajstvo

³⁰ O kardinalu Cushingu vidi: „Cardinal Cushing Dies in Boston at 75“, *The New York Times*, 3. studenog 1970., <https://www.nytimes.com/1970/11/03/archives/cardinal-cushing-dies-in-boston-at-75-cushing-cardinal-in-boston.html> (pristup 28. lipnja 2022.).

³¹ Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenta, Knjiga druga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 49, 50.

³² Posveta je učinjena 12. rujna 1948. godine. Prema tome, pismo treba datirati u 1958. godinu. U članku online verzije tjednika *Hrvatski fokus*, moguće je pročitati cijeli govor biskupa Fultona Sheena, preuzet u prijevodu s engleskog, kako je navedeno, iz čikaškog hrvatskog tjednika *Danica*, god. XXVII, br. 40, od 6 listopada 1948. godine. Vidi: HF, Msgr. Fulton J. Sheen o Stepincu, *Hrvatski fokus – tjednik za kulturu, znanost i društvena pitanja*, 4. kolovoza 2020., <https://www.hrvatski-fokus.hr/2020/08/26239/> (pristup 17. srpnja 2023.).

i progonstvo'. Glasoviti biskup [Fulton] Sheen, glavni govornik kod posvete te jedinstvene škole u počast našega Kardinala-nadbiskupa, rekao je da je 'Nadbiskup Stepinac došao na sud kao duhovni pastir Hrvata a izašao iz sudnice kao vodja svoga naroda i nadahnuće svemu svijetu.' Autor piše o ideji otvaranja „Cardinal Stepinac Croatian Catholic Center“. U tekstu piše da je autor teksta „bivši tajnik Kardinala-nadbiskupa Stepinca“, što znači da se radi o ranije spomenutom svećeniku Stjepanu Lackoviću.

Sljedeći dokument je na francuskom jeziku. U dokumentu se Stepinca naziva „Kristovim bedemom“ zbog djela koje je učinio za Crkvu i Zapad.³³ Dokument navodi da je „najnovije, Nj. E. Kardinal Stepinac morao biti podvrgnut dvjema operacijama tromboze u primitivnim uvjetima jer mu je beogradska vlada odbila dopustiti bolničko liječenje, unatoč ozbiljnosti njegova slučaja i nesigurnom zdravstvenom stanju. Ista mu je vlada 1952. kao i 1958. godine zabranila da se pridruži ostalim kardinalima u Rimu. Nije mogao sudjelovati u Konklavi!“.

Dokument poziva javnost da se založi više za Stepinčevo oslobođenje i poziva na kršćansku solidarnost s progonjenim kardinalom.³⁴ U tu svrhu dokument poziva na događaj koji se ima održati 21. prosinca u kripti svete Odile; nije jasno o kojoj se godini radi, svakako između 1958. i 1960. Sastankom prema dokumentu predsjedava kardinal Feltin. Maurice kardinal Feltin (1883. – 1975.) bio je francuski svećenik, biskup, kardinal Katoličke crkve, nadbiskup emeritus Pariza.³⁵ Najavljuje se govor francuskog saborskog zastupnika Ernesta Pezeta i velečasnog Draguna, „upravitelja hrvatske katoličke misije za cijelu Francusku“³⁶. Svetu misu imao je predslaviti biskup Rupp.³⁷ Tom prilikom organizira se i predstavljanje Dragunove knjige 'Dossier du Cardinal Stepinac', za koju je, kako stoji u ovoj pozivnici, predgovor napisao upravo biskup Rupp, a pogo-

³³ „Nous dnnot la patrie est la 'Fille ainée de l'Eglise', qu'avons nous fait por libérer le le Cardinal STEPINAC - Primat de cette CROATIE qui, par les services qu'elle a rendus à l'Eglise et à l'Occident a mérité le titre de 'Rempart de la Chrétiente'.“

³⁴ „Nous, les fils libres de l'Eglise libre, qu'attendons-nous pour réclamer la libération de ce chef de l'Eglise du Silence? où est la solidarité chrétienne, unique espoir de persécutés?“

³⁵ Vidi: Maurice Cardinal Feltin, *Catholic-Hierarchy*, <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfeltin.html> (pristup 15. srpnja 2022.).

³⁶ Više o Dragunu: Tomo Vereš, Dragun, Bogdan (Juraj; Dragoun, Theodore), *Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, 1993. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5345> (pristup 15. srpnja 2022.).

³⁷ O Ruppju pogledaj: Archbishop Jean-Édouard-Lucien Rupp, *Catholic-Hierarchy*, <https://catholic-hierarchy.org/bishop/brupp.html> (pristup 15. srpnja 2022.).

vor Ivan Meštrović.³⁸ Članak navodi da su „koncentracijski logori u Jugoslaviji puni gotovo isključivo Hrvata katolika i da svake godine iz te zemlje pobjegne tridesetak tisuća izbjeglica“ te je moguće „vidjeti na stotine noću i danju kako lutaju ulicama Pariza, bez novca, bez hrane, bez stana, bez posla, loše odjeveni, iscrpljeni i očajni“ zbog čega se u dokumentu zagovara izgradnja „kuće dobrodošlice pod imenom Njegove Ekscelencije kardinala Stepinca“.

Nakon ovoga slijedi dokument na engleskom jeziku čiji je autor, prema napomeni na dokumentu, Ivan Meštrović. Radi se o jednoj stranici teksta natipkanog na pisačkoj mašini koji odgovara na pitanje: „Što kažete o imenovanju monsinjora Stepinca za kardinala i o njegovoj izjavi američkim novinarima u tom povodu?“

Budući da je dio dokumenta sačuvan u istoj mapi i u svojem hrvatskom originalu, prenosim originalni sačuvani dio i potom vlastiti prijevod preostalog teksta. Moguće je da se zapravo radi o Meštrovićevu tekstu koji je on samoinicijativno napisao i slao novinarima kako bi ga objavili u obliku intervjua, kao što se navodi i ranije u članku za njegov drugi tekst. Meštrović ovdje piše:

„Monsinjur Stepinac je ostao dosljedan sebi i svom uvjerenju, on govori istinu privatno i javno, istinu o svom uvjerenju i onom svoga naroda. Sve što je rekao još na svom procesu u Zagrebu u oči ‘osude’ bila je istinska ilustracija njegovog osobnog uvjerenja kao i onog Hrvatskog naroda. Zbog toga je bio i osuđen, osuđen uz puno uvjerenje onih koji su ga osudili da je pravedan. Uzalud se oni koji su mu oduzeli slobodu tješe i obrazlažu da u Istoriji ima dosta primjeraka da su pravedni ljudi bili osuđeni zbog ‘političke nužde.’ Oni nikoga neće uvjeriti da su u prošlosti takove ‘osude’ bile humane a još manje da će njima takovi primjeri biti korisni. Šef današnje Jugoslavije je sam – držim neoprezno – izjavio da on nije u stanju pustiti Stepinca na slobodu budući da bi se tomu usprotivilo Srpsko stanovništvo zemlje i njegovo svećenstvo. Dakle prema ovoj izjavi jedino bi to bio razlog Stepinčevoj ‘izdaji’. A gdje mu je onda slogan ‘bratstvo i jedinstvo’, gdje li računica za stabilitet države ako polovica njezina stanovništva drži za izdajnika čovjeka za koga druga polovina drži da je svetac? I kakav kredit može inostranstvo dati takvoj zemlji i takvoj zajednici?“

Kakvo je raspoloženje Srpskog naroda prema slučaju Stepinac ja neznam. Samo znadem da je Hrvatskog naroda 97% za Stepinca a 3% za Tita, i to po rođenom Komunističkom priznanju. Prema tomu, ako današnji režim Jugoslavije želi pomirenje sa Hrvatskim narodom i sa

³⁸ Theodore Dragoun, *Le dossier du Cardinal Stepinac*, Nouvelles editions latines, Pariz, 1958.

velikom Katoličkom crkvom on treba da pusti Stepinca na slobodu i da ga pusti da vrši svoju vjersku dužnost jer je Stepinac ostao vjeran i svome narodu i Crkvi koju u njemu predstavlja, a ni narod ni crkvu nemože nikakav režim da pobijedi i iskorijeni.

Stepinčev slučaj može biti poduka da u snjelogosti imaju prednosti oni koji drže da sa našim zemskim životom svršava i naš život uopće. Naprotiv Stepinac i njemu slični su uvjereni da se stvarni život neda ni sputati ni uništiti. U borbi su dakle dvi nejednake sile: povremena i van vremenska. Trebali bi se vlastodršci povremene sile malo zamisliti čija može biti konačna pobjeda. Crnogorski Vladika i veliki pješnik Njegoš kaže: 'Blago onom ko do vijek žive imao se rašta i roditi.' Oni drugi ili se ne pomirju ili samo po zlu.

Znadem da bi, poslije svega, ovakvo rješenje režimu teško palo, ali uvidjeti svoju pogrešku pa je ispraviti veća je hrabrost nego preći preko nje. Režim doduše imade Stepinca sputana u svojim rukama, ali i sam sa njime stoji na žici iznad provalije.³⁹

Slijedi dokument Michaela V. DiSallea, guvernera američke savezne države Ohio, kojim proglašava 2. svibnja 1959. godine Danom kardinala Stepinca. U proglasu Stepinca naziva „simbolom hrabrosti za hrvatski narod i za sve potlačene narode svijeta“. Ovaj proglas, čini se, prilog je pismu Ivanu Meštroviciu koje potpisuje John Prcela, tajnik Odbora za Dan kardinala Stepinca u Clevelandu, od 11. travnja 1959. godine. Prcela poziva Meštrovicia da bude gost na svečanosti, kao što je, čini se prema pismu, bio u Chicagu. Moli Meštrovicia da napiše uvodni tekst prema uzoru na onaj koji je napisao za čikašku spomen-knjigu. Isto tako ga obavještava da će na „proslavi nastupiti John Carroll University Glee Club sa svojih 75 pjevača. Uz veliki broj američkih crkvenih i političkih ličnosti u programu će govoriti prof. Clement Mihanovich, dr. fra Stjepan Lacković, dr. fra Dragutin Kamber“. Prilog pismu je i proglas organizatora koji opisuje Stepinca i razloge organiziranja ove proslave. Meštrovic Prceli odgovara pismom 26. travnja i ispričava se što neće moći napisati tekst ni doći na proslavu zbog zdravstvenih razloga. Ipak, ističe da će „u duhu biti [s njima] i u svakoj priredbi u čast našeg hrabrog kardinala Stepinca, koji već 13 godina pati za vjeru i narod“. Ipak, u Nikolićevoj knjizi objavljena je „Meštrovieva izjava“

³⁹ Radi se o tekstu koji je prema članku iz *Hrvatske revije* iz 1960. godine objavljen u *The Syracuse Herald Journal*, od 11. prosinca 1952. godine; vidi: Meštrovic o kardinalu Stepincu, *Hrvatska revija*, III/br. 1, 1953., 98-99. U dijelom drugačijoj verziji ovaj dokument objavljen je i u Nikolićevoj knjizi o Stepincu: Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata. Knjiga prva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 429.

u povodu ovog Stepinčevog dana 1959. godine u Chicagu. Vjerojatnije je da se ne radi o pismu koje je tom prigodom uputio organizatorima i sudionicima, nego o govoru koji je možebitno održao.⁴⁰

Posljednji dokument u mapi je kratki novinski članak na njemačkom jeziku koji u nekoliko rečenica donosi da se „zdravstveno stanje kardinala Stepinca ponovo pogoršalo“ i da kardinal „pati od rijetke bolesti krvi“.

ZAKLJUČAK

Dokumentacija sačuvana u Meštrovićevu arhivu na Sveučilištu Notre Dame detaljno i opsežno svjedoči o Meštrovićevu stavu i mišljenju o Alojziju Stepincu, utemeljenima na, kako je navedeno u članku, njihovom višedesetljetnom odnosu, još od 1918. godine. Dokumentacija je pokazala da se Meštrović mnogo puta javno zalagao za pomoć Alojziju Stepincu te je mnogo puta javno novinarima i u pismima različitim važnim političkim i društvenim institucijama i dužnosnicima iznosio isključivo pozitivna stajališta o Stepincu, uvijek potkrijepljena argumentima. Meštrović je posebno argumentima obezvrijedio montirani sudski proces i optužbe da je Stepinac navodno surađivao s nacistima, fašistima i ustašama te Stepinčev stav o preobraćenjima. Argumentima je isticao da je Stepinac nevin za sva nedjela za koja se optužuje. Naposljetku, činjenica da je Meštrović ove dokumente sakupljao, čuvao i da su oni arhivirani u njegovu arhivu na Sveučilištu Notre Dame (South Bend, Indiana, SAD), također potvrđuje da i nakon smrti Ivan Meštrović i njegova ostavština svjedoče istinu o Alojziju Stepincu.

Bibliografija

Archbishop Jean-Édouard-Lucien Rupp, *Catholic-Hierarchy*, <https://catholic-hierarchy.org/bishop/brupp.html> (pristup 15. srpnja 2022.)

Cardinal Francis Joseph Spellman, *Encyclopedia of World Biography, Encyclopedia.com*, <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/cardinal-francis-joseph-spellman> (pristup 23. lipnja 2022.)

Duško Kečkemet. *Život Ivana Meštrovića (1883. – 1962. – 2002.)*, drugi svezak, Školska knjiga, Zagreb, 2009.

Gerhard Mennen Williams - National Governors Association, <https://www.nga.org/governor/gerhard-mennen-williams/>, (pristup 23. lipnja 2022.)

⁴⁰ Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata, Knjiga prva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 432.

HF, Msgr. Fulton J. Sheen o Stepincu, *Hrvatski fokus – tjednik za kulturu, znanost i društvena pitanja*, 4. kolovoza 2020., <https://www.hrvatski-fokus.hr/2020/08/26239/> (pristup 17. srpnja 2023.)

Ivan Meštrović, Stepinac - duhovni heroj, *Hrvatska revija* 6 (3), 1956., 201-206

Ivan Meštrović, Stepinac – simbol hrvatske neslomljivosti, *Hrvatska revija* (Buenos Aires), X, no. 1 (37), ožujak 1960., 22-25

Ivan Meštrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993.

Juraj Batelja, Uvodno slovo, u: Josip Vraneković, *Dnevnik: Život u Krašiću zaslužjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Knjiga I., Svesci 1. i 2. (prvi dio), 4.XII.1951. – 3.XII.1953.*, priredio Juraj Batelja, Zagreb, 2006., str. V-XXVII, str. X

Matthew Meštrović, Meštrović's American Experience, *Journal of Croatian Studies*, XXIV, 1983, Annual Review of the Croatian Academy of America, Inc. New York, N.Y., Electronic edition by *Studia Croatica*, by permission. <http://www.studiacroatica.org/jcs/24/2411.htm> (pristup 11. srpnja 2023.)

Maurice Cardinal Feltin, Catholic-Hierarchy, <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfeltin.html> (pristup 15. srpnja 2022.)

Stepinac, Cardinal, 1949-1959, CMST 9/147, Box: CMST 24. University of Notre Dame Archives

Stepinac, Cardinal Alojzije, 1951-1960, CMST 5/97, Box: CMST 13. University of Notre Dame Archives

Thomas Wenski, Archbishop Hurley: prophetic vision, pragmatic organizational skills, *ADOM :: Archbishop Hurley: prophetic vision, pragmatic organizational skills* (miamiarch.org), 30. listopada 2017. https://www.miamiarch.org/CatholicDiocese.php?op=Article_3910-acre-hurley39-the-visionary-builder-of-florida39s-church (pristup 27. lipnja 2022.)

Tomo Vereš, Dragun, Bogdan (Juraj; Dragoun, Theodore), *Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, 1993. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5345> (pristup 15. srpnja 2022.)

Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata. Knjiga prva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

Vinko Nikolić, *Stepinac mu je ime – Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata. Knjiga druga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

„Cardinal Cushing Dies in Boston at 75“, *The New York Times*, 3. studenog 1970., <https://www.nytimes.com/1970/11/03/archives/cardinal-cushing-dies-in-boston-at-75-cushing-cardinal-in-boston.html> (pristup 28. lipnja 2022.)

„Dewitt Mackenzie Dies at 78; Ex-Associated Press Analyst; Writer of Column That Was Seen in 800 Papers Served News Agency 41 Years“, *The New*

York Times, 17. kolovoza 1962., <https://www.nytimes.com/1962/08/17/archives/dewitt-mackenzie-dies-at-78-exassociated-press-analyst-writer-of.html> (pristup 23. lipnja 2022.)

„Meštrović o kardinalu Stepincu“. Hrvatska revija, III/br. 1, 1953., 98-99

"ARCHBISHOP STEPINAC WILL TRIUMPH BECAUSE A LIE
CANNOT CONQUER THE TRUTH, NOR WILL INJUSTICE
TRIUMPH OVER JUSTICE": THE MEŠTROVIĆ-STEPINAC
RELATIONSHIP ACCORDING TO DOCUMENTATION FROM THE
IVAN MESTROVIC PAPERS ARCHIVE AT THE UNIVERSITY OF
NOTRE DAME, INDIANA, USA

Abstract

The article presents several previously unpublished and several published documents at that time about the blessed Aloysius Cardinal Stepinac from the „Ivan Mestrovic Papers (MST)“ archive at the University of Notre Dame in Indiana, USA, the university where Ivan Mestrovic taught from 1955 until his death in 1962. Among the researched documents there are Mestrovic's letter to Cardinal Spellman from 1954 marked "confidential" and one letter from Aloysius Stepinac to Ivan Mestrovic from 3 October 1956, Mestrovic's birthday card to Stepinac on the occasion of his 60th birthday, Mestrovic's correspondence with nun Regina Mary C.S.J. after his visit to cardinal Stepinac in 1959. In the article, the documents are transcribed and synthesized, i.e., the most important contents are studied. The documents were created in the period from 1949 to 1960. The documentation shows that Ivan Mestrovic extremely respected Aloysius Stepinac and considered him innocent in relation to all the misdeeds that were blamed on him in the staged court process and in public.

Key words: Mestrovic, Aloysius, Stepinac, Cardinal, Spellman